

ADABIYOT DARSLARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Xo'jamurodova Mohira

Qamashi tumani 2-son texnikumi

II toifali ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada adabiyot darslarida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati, samarali usul va metodlari yoritilgan. Adabiy asarlarni tahlil qilish, qahramonlar xarakterini baholash, muammoli vaziyatlar ustida fikr yuritish hamda mustaqil xulosalar chiqarishga yo'naltirilgan interaktiv metodlardan foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali o'quvchilarning ijodiy tafakkuri, nutq madaniyati va tahliliy qobiliyatlarini shakllantirish imkoniyatlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: adabiyot ta'limi, tanqidiy fikrlash, interaktiv metodlar, badiiy tahlil, ijodiy tafakkur, o'quvchi faolligi, mustaqil fikrlash, ta'lim samaradorligi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilishi va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, adabiyot fani yosh avlodning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirish, estetik didini rivojlantirish hamda hayotiy voqea-hodisalarga ongli munosabat bildirishida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois adabiyot darslarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish va o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb masalalardan biridir.

Tanqidiy fikrlash – bu ma'lumotlarni tahlil qilish, ularni taqqoslash, baholash va asosli xulosalar chiqarish jarayonidir. Adabiyot darslarida badiiy asarlar mazmunini chuqur o'rganish, qahramonlar xarakteri va xatti-harakatlarini tahlil qilish, muallif g'oyasini anglash hamda asarga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida “Aqliy hujum”, “Munozara”, “Klaster”, “INSERT”, “B-B-B”, “Fishbone” kabi interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi va ularni mustaqil fikr yuritishga undaydi. Natijada o'quvchilar nafaqat adabiy bilimlarni egallaydi, balki hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish, muammolarga yechim topish va o'z fikrini dalillar asosida himoya qilish ko'nikmalariga ham ega bo'ladilar.

Mazkur maqolada adabiyot darslarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini, samarali metod va usullar hamda ularning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

Adabiyot darslari o'quvchilarning nafaqat badiiy asarlarni o'rganishiga, balki mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishiga ham xizmat qiladi. Tanqidiy fikrlash o'quvchining olingan ma'lumotlarni tahlil qilishi, ularni taqqoslashi, baholashi va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini anglatadi. Ushbu ko'nikma zamonaviy ta'limning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning intellektual rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy vositasi badiiy asar hisoblanadi. Asarni o'qish va tahlil qilish jarayonida o'quvchilar qahramonlarning xatti-harakatlarini baholaydi, voqealar rivojiga o'z munosabatini bildiradi hamda muallif ilgari surgan g'oya va qarashlarni anglashga harakat qiladi. Bu jarayon o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish va dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda interaktiv metodlardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Jumladan, "Aqliy hujum" metodi orqali o'quvchilar muayyan mavzu yuzasidan erkin fikr bildiradilar va turli g'oyalarni ilgari suradilar. "Munozara" metodi esa o'quvchilarning o'z fikrini asoslab berish, boshqalarning qarashlarini tinglash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. "Klaster" metodi yordamida asarning mazmuni va asosiy g'oyalari tizimli ravishda tasvirlanadi, bu esa mavzuni chuqurroq anglashga yordam beradi.

Shuningdek, adabiy qahramonlarga tavsif berish, ularning harakatlarini baholash va muqobil yechimlar taklif qilish kabi topshiriqlar ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Masalan, o'quvchilardan qahramonning o'rnida bo'lganda qanday yo'l tutishi mumkinligi haqida fikr bildirish so'ralganda, ular vaziyatni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga o'rganadilar. Bu esa ijodiy va tanqidiy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyot darslarida savol-javob metodidan samarali foydalanish ham muhimdir. Ochiq turdagi savollar o'quvchilarni chuqurroq fikrlashga undaydi. Masalan, "Nima uchun qahramon shunday qaror qabul qildi?", "Asarning bugungi kundagi ahamiyati nimada?" kabi savollar o'quvchilarning tahliliy fikrlashini faollashtiradi.

Bundan tashqari, guruhli ishlar va loyihaviy faoliyatlar ham tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Guruh a'zolari o'zaro fikr almashish, dalillar keltirish va umumiy xulosaga kelish jarayonida muloqot madaniyati hamda hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Natijada ta'lim jarayoni yanada samarali va qiziqarli tus oladi.

Umuman olganda, adabiyot darslarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish o'quvchilarning bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishiga, mustaqil qaror qabul qilishiga va hayotiy muammolarni tahliliy yondashuv asosida hal etishiga yordam beradi. Shu sababli adabiyot o'qituvchilari dars jarayonida zamonaviy

pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan keng foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot darslarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish o'quvchilarning intellektual, ma'naviy va ijodiy salohiyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Badiiy asarlarni tahlil qilish, qahramonlar faoliyatiga baho berish, muammoli vaziyatlarni muhokama qilish hamda interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlash va xulosa chiqarish qobiliyatlarini shakllantiradi. Tanqidiy fikrlashga ega bo'lgan o'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalay oladi, dalillarga tayangan holda qaror qabul qiladi va turli hayotiy vaziyatlarga ongli yondashadi. Shuning uchun adabiyot darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlardan samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. **Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi.** – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
2. Yo'ldoshev Q. **Adabiyot o'qitish metodikasi.** – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. Mahmudov N., Nurmonov A. **Pedagogik mahorat va zamonaviy ta'lim texnologiyalari.** – Toshkent: Fan, 2020.
4. Zunnunov A. **Adabiyot nazariyasi asoslari.** – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. To'xliyev B. **Adabiyot o'qitishning zamonaviy metodlari.** – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
6. Azizxo'jayeva N.N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** – Toshkent: TDPU, 2017.
7. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. **Ta'limda innovatsion texnologiyalar.** – Toshkent: Iste'dod, 2018.
8. Xoliqov A. **Pedagogika va ta'lim texnologiyalari.** – Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2020.